

Cerastium glutinosum Fr. (Bleke hoornbloem) en *C. pumilum* Curt. (Steenhoornbloem) in Nederland

Ruud van der Meijden (Nationaal Herbarium Nederland/Universiteit Leiden Branch, Postbus 9514, 2300 RA Leiden; e-mail: ruud.meijden@planet.nl)

***Cerastium glutinosum* Fr. (Bleke hoornbloem) en *C. pumilum* Curt. (Steenhoornbloem) in Nederland**

Recent maakte T. Karlsson in Flora Nordica een eind aan de verwarring rond de identiteit van de planten in de *Cerastium pumilum*-groep, door goede determinatiekenmerken te geven voor *C. pumilum* s. str. en *C. glutinosum*. Herdeterminatie van de Leidse collecties leidde tot de conclusie dat *C. pumilum* slechts op twee spoorweglocaties verzameld is (tussen 1975 en 1983), terwijl alle andere collecties blijken te behoren tot *C. glutinosum*. Het is zelfs de vraag of *C. pumilum* wel tot de inheemse flora van Nederland gerekend kan worden. Overigens bleek het gemakkelijk te zijn om incompleet verzamelde planten van *C. fontanum* (Gewone hoornbloem) te herkennen, namelijk door het bezit van lange, min of meer aangedrukte klierloze haren op de kelk in plaats van afstaande klierharen, zoals die bij de andere soorten op de kelk duidelijk zichtbaar zijn.

***Cerastium glutinosum* Fr. and *C. pumilum* Curt. in the Netherlands**

Recently, T. Karlsson in Flora Nordica made an end to the confusion around the identity of the plants in the *Cerastium pumilum*-group, by presenting good diagnostic characters for both *C. pumilum* s. str. and *C. glutinosum*. Re-identification of all Leiden collections has led to the conclusion that *C. pumilum* was collected in two railway locations only (between 1975 and 1983), while all other herbarium collections could be identified as *C. glutinosum*. Now the question arises whether *C. pumilum* is an indigenous species in the Netherlands or not. Apart from that, it appeared easy to identify incompletely collected specimens of *C. fontanum* by its absence of patent glandular hairs on the calyx, having long, more or less appressed hairs instead.

In en bij het station van Leiden vonden F. Adema en de auteur in 1975 een vrij grote populatie van een opvallend bloeiende, lage, rechtopstaande, eenjarige *Cerastium* (Fig. 1). Determinatie met Flora Europaea¹ leidde tot *C. pumilum* Curt., maar het bepalen van de ondersoort lukte niet omdat onze planten bijna altijd meer dan 5 meeldraden per bloem hadden, maar geen vliezige rand aan de onderste schutbladen bezaten; die kenmerkcombinatie werd niet vermeld. Kort daarna verzamelde ik op een roggeakker in Geysteren een andere mij onbekende *Cerastium*. Deze planten bloeiden onopvallend en hadden bijna plat uitgespreide stengeltjes. Alle schutbladen waren veel smaller vliezig gerand dan bij de *C. semidecandrum* (Zandhoornbloem)-planten die daar ook groeiden. Tot mijn verrassing leide determinatie opnieuw naar *C. pumilum*, maar weer wilde het niet lukken om de ondersoort te bepalen, omdat vrijwel alle bloemen slechts 5 meeldraden bezaten.

Pas vrij onlangs heeft T. Karlsson, bij zijn onderzoek naar de eenjarige soorten van *Cerastium* voor de Flora Nordica², het probleem opgelost: de kenmerken van de ondersoorten waren gemixed, bleek hem. Hij geeft de volgende diagnostische verschillen:

C. pumilum: Stijlen 1,2–1,8 mm lang. Kroonbladen langer dan de kelkbladen, 1,9–3,5 mm breed. Plant donkergroen, vaak sterk rood aangelopen. Klierharen in de bloeiwijze 0,2–0,3 mm lang.

C. glutinosum: Stijlen 0,5–1,0 mm lang. Kroonbladen korter dan of zelden even lang als de kelkbladen, 0,8–1,6 mm breed. Plant bleekgroen. Klierharen in de bloeiwijze 0,1–0,2 mm lang.

Herdeterminatie van de Geysteren-collectie leidde tot de naam *Cerastium glutinosum* Fr. (Bleke hoornbloem)³, terwijl de Leidse collectie tot *C. pumilum* s. str. (Steenhoornbloem) behoorde. Dit was voldoende aanleiding om beide soorten – met de door Karlsson gegeven diagnostische kenmerken – in de nieuwe Heukels' Flora⁴ op te nemen, al was de precieze verspreiding van beide in ons land nog niet goed bekend.

Om die verspreiding op te helderen heb ik de collecties van het Leidse herbarium onderzocht, met de volgende resultaten.

Van *Cerastium pumilum* zijn in het Leidse herbarium slechts van twee plaatsen collecties aanwezig: bij het Leidse station in de periode 1975–1983, en bij Maastricht, langs het spoor, in 1983.

Alle overige Leidse '*pumilum*'-collecties blijken tot *Cerastium glutinosum* te behoren. Het betreft de volgende vondsten: Zeeuws-Vlaanderen: Nieuwland (1863, 1877), Walcheren: Nieuw- en St Joosland (1876, 1877) en Vlissingen (1985), "Wallen van Utrecht" (ongedateerd, oud), Urk (1928), Mook (1937), Ewijkse waard (1950), Friese IJsselmeerkust en Afsluitdijk (1960–1974), Apeldoorn (1974), Geysteren (1975), Belfelt (1981), Ommen (1981). Ook een recente vondst (1997) van

Fig. 1. Een bloeiende plant van *C. pumilum* Curt. Foto: Ruud van der Meijden.

Twente (herb. C. Abbink-Meyering) en een van J. Egelmeers uit de omgeving van Bemelen behoren tot deze soort.

Onder de Leidse collecties bevonden zich ook enkele van *Cerastium fontanum* subsp. *triviale* (Gewone hoornbloem). Ook aan slecht verzameld materiaal blijkt deze snel te onderscheiden van *C. glutinosum*, *C. pumilum* en *C. semidecandrum*: bij *C. fontanum* hebben de kelkbladen uitsluitend lange, half-aangedrukte haren zonder klierknopje, terwijl de kelkbladen van de drie andere soorten een groot aantal rechtafstaande klierharen bezitten. Dat verschil is eigenlijk al met het blote oog zichtbaar!

Het is opmerkelijk vanuit deze bevindingen dat de ‘echte’ *Cerastium pumilum* slechts zo weinig is verzameld, alleen vrij recent en uitsluitend bij het spoor, waar hij op beide plaatsen weer verdwenen is. Het is daarmee twijfelachtig of *C. pumilum* wel tot de Nederlandse flora behoort. Ik hoop dat dit stukje net aan het begin van de bloeitijd van beide soorten zal verschijnen, zodat gericht naar beide gezocht kan worden.

- 1 P.D. Sell & F.H. Whitehead. 1964. *Cerastium* L. (ten dele). In: T.G. Tutin, V.H. Heywood, N.A. Burges, D.H. Valentine, S.M. Walters & D.A. Webb (red.), *Flora Europaea* 1: 144. Cambridge.
- 2 T. Karlsson. 2001. *Cerastium* (ten dele). In: B. Jonsell (red.), *Flora Nordica* 2: 149–159. Stockholm.
Karlsson schrijft (p. 155 onder *C. glutinosum*; mijn vertaling): “Het blijkt dat P.D. Sell en F.H. Whitehead [...] de kenmerken gemixed hebben. [...] Dit heeft tot grote verwarring geleid.”
- 3 Het epitheton ‘*glutinosum*’ betekent letterlijk ‘kleverig’. *Cerastium pumilum* bezit echter langere klierharen, en is ook beduidend kleveriger.
- 4 R. van der Meijden. 2005. Heukels’ *Flora van Nederland*, ed. 23: 290. Groningen.